

Stališča dijakov zdravstvene nege o izobraževalnih vsebinah paliativne oskrbe

Metka Černoša, Gorazd Voga, Boris Miha Kaučič

Visoka zdravstvena šola v Celju, Mariborska cesta 7, 3000 Celje
metka.cernosa@t-l.si

Povzetek

Uvod: Paliativna oskrba je namenjena pacientom z napredovalo neozdravljivo kronično boleznijo. Za kakovostno, celostno in nepretrgano obravnavo je treba imeti strokovno znanje. Z raziskavo smo želeli ugotoviti potrebe dijakov zdravstvene nege po izobraževalnih vsebinah paliativne oskrbe ob zaključku njihovega srednješolskega izobraževanja. Zanimalo nas je, kako ocenjujejo svoje znanje in usposobljenost za delo s paliativnim pacientom. *Metode:* Raziskava je temeljila na kvantitativnem raziskovalnem pristopu, metodi deskripcije, kompilacije in sinteze. Podatki so bili zbrani s tehniko spletnega anketiranja. V neslučajnostni namenski vzorec smo zajeli 205 dijakov zaključnih letnikov zdravstvene nege na osmih srednjih zdravstvenih šolah v Sloveniji. Rezultate smo statistično analizirali s programom SPSS 23.0. *Rezultati:* Za izvajanje kakovostne, celostne in kontinuirane obravnave pacienta dijaki zdravstvene nege želijo ($PV = 3,97$) in potrebujejo več znanja in veščin iz paliativne oskrbe ($p = 0,000$). *Razprava:* Z raziskavo smo potrdili, da so izvajalci zdravstvene nege ob zaključku srednješolskega izobraževanja nepripravljeni za kakovostno in celostno obravnavo pacienta z napredovalo neozdravljivo boleznijo. Med svojim izobraževanjem potrebujejo poglobljeno teoretično znanje in več praktičnih izkušenj iz paliativne oskrbe.

Ključne besede: paliativna oskrba, dijaki zdravstvene nege, izobraževanje.

Uvod

Pričakovana življenjska doba se je v zadnjih desetletjih podaljšala (Barreré in Durkin, 2014; Abu-El-Noor in Abu-El-Noor, 2015). To vpliva na povečano število neozdravljivo bolnih in umirajočih, zato obstajajo potrebe po kakovostni in holistični oskrbi neozdravljivo bolnih in njihovih družin (Abu-El-Noor in Abu-El-Noor, 2015). Umiranje je običajen človeški pojav, ki zahteva holistično oskrbo (A'la in sod., 2018), večina izvajalcev zdravstvene nege se bo na svoji poklicni poti srečala z umirajočimi pacienti (Barreré in Durkin, 2014; Henoč in sod., 2014), zato je v srednješolske izobraževalne programe zdravstvene nege nujno vključiti vsebine o paliativni oskrbi. Pomanjkanje znanja medicinskih sester lahko negativno vpliva na umirajoče paciente in njihove

želje ali želje njihovih družin (Melin-Johansson in sod., 2018). Bassah in sodelavci (2014) ugotavljajo pomanjkljivo znanje o veščinah paliativne oskrbe pri medicinskih sestrah ob začetku kariere, Barreré in Durkin (2014) pa dodata, da se tudi medicinske sestre z več izkušnjami počutijo nepripravljene za nego in oskrbo umirajočega. Tako izkušene kot tudi medicinske sestre začetnice niso bile deležne ustreznega izobraževanja za paliativno zdravstveno nego oziroma poročajo o pomanjkanju usposobljenosti in zaupanja (Bassah in sod., 2014). Izobraževalni sistem je glede paliativne zdravstvene nege še vedno pomanjkljiv (Hold in sod., 2015) in ne sledi demografskim spremembam ter spremenjenim kulturnim vzorcem (Zgaga in Pahor, 2004). Dokazano je, da se do umirajočega in smrti ustvari bolj pozitiven odnos, če je ta tema del začetnega izobraževanja, zato je o vsebinah paliativne oskrbe dijake treba izobraževati že v zgodnjem procesu izobraževanja in ne šele v zadnjem letniku (Bailey in Hewison, 2014). Prilagoditi je treba učni načrt ter zagotoviti več teoretičnih vsebin o holističnem pristopu v paliativni oskrbi in omogočiti, da ob podpori usposobljenega mentorja pridobijo spretnosti, ki se nanašajo na kakovostno obravnavo umirajočega (Bassah in sod., 2014; Jafari in sod., 2015; Melin-Johansson in sod., 2018). Nujno je, da izobraževanje pripravi diplomante, da dosežejo temeljne sposobnosti, potrebne za zagotavljanje najboljše dokazane paliativne oskrbe. Vsebine paliativne oskrbe je zato treba vključiti v učni načrt zdravstvene nege, saj bodo le tako lahko dijaki že ob zaključku srednješolskega izobraževanja bolj pripravljeni na naraščajoče potrebe in pričakovanja starajočega se prebivalstva (Ramjan in sod., 2010). Namen prispevka je predstaviti potrebe dijakov zdravstvene nege po izobraževanih vsebinah paliativne oskrbe. Na podlagi teoretičnih izhodišč in zastavljenih raziskovalnih ciljev smo oblikovali naslednji hipotezi: (H1): Dijaki zdravstvene nege med srednješolskim izobraževanjem ne pridobijo dovolj teoretičnega in praktičnega znanja o paliativni oskrbi. (H2): Dijaki zdravstvene nege potrebujejo več znanja in veščin iz paliativne oskrbe.

Metode

Raziskava je temeljila na kvantitativnem raziskovalnem pristopu. Podatke smo pridobili s tehniko anketiranja v obliki spletnega vprašalnika. Uporabljena je bila metoda deskripcije, sinteze in kompilacije. Odgovore smo vnesli v program SPSS 23.0 in jih obdelali v njem. Pri obdelavi, urejanju in prikazovanju rezultatov smo uporabili opisno statistično analizo (najmanjšo in največjo vrednost, srednjo vrednost ali frekvenčno porazdelitev). Za preverjanje hipotez smo uporabili statistična testa (t-test za en vzorec, Pearsonov koeficient korelacije). O razlikah in povezanosti med spremenljivkami smo sklepali pa podlagi stopnje tveganja 5 odstotkov ($p < 0,05$). Rezultati so predstavljeni opisno in v tabelah. Sekundarne vire smo pridobili s pregledom 174 znanstvenih in strokovnih člankov iz podatkovnih baz med septembrom 2018 in aprilom 2019. Merski instrument, ki smo ga uporabili, je bil strukturiran anketni vprašalnik, ki smo ga razvili na osnovi pregleda literature (Bobnar, 2014; Henschel in sod., 2014; Kamnik, 2014; Leombruni in sod., 2014; Abu-El-Noor in

Abu-El-Noor, 2015; Jafari in sod., 2015; Lewis in sod., 2016; Mohar, 2016; Smajlovič, 2016; Srša, 2016; Kmetec, 2017; Kurnik, 2017; A'la in sod., 2018; Yaqoob in sod., 2018). Vključili smo tudi spremenljivke, ki smo jih povzeli iz svojih izkušenj pri pedagoškem delu. Pomen in odnos dijakov do izobraževanja je obsegal trditve, ki so jih dijaki ocenili po petstopenjski Likertovi lestvici, pri čemer je imela lestvico strinjanja od 1 – sploh se ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam. Uporabili smo neslučajnostni namenski vzorec. Vključevalna merila so zajela 205 srednješolcev, vpisanih v četrti letnik rednega srednješolskega strokovnega izobraževanja zdravstvene nege. Vsi anketirani dijaki so imeli najmanj enoletne izkušnje iz bolnišničnega okolja, kjer so se pri praktičnem pouku že srečali z neozdravljivo bolnimi ali umirajočimi/umrlimi pacienti. Vsi dijaki so bili polnoletni in so pred izpolnjevanjem anketnega vprašalnika podali pisno soglasje, seznanjeni so bili s tem, da je anketiranje anonimno. Anketiranje je s privolitvijo ravnateljev osmih srednjih zdravstvenih šol potekalo v aprilu in maju 2019. Vsak sodelujoči je podal informiranano soglasje in je bil seznanjen s tem, da je anketiranje anonimno. Upoštevali smo etična načela Kodeksa etike v zdravstveni negi in oskrbi Slovenije (2014).

Rezultati

V raziskavi smo preverjali, kakšna so stališča dijakov zdravstvene nege o izobraževalnih vsebinah paliativne oskrbe.

Tabela 1: Ocena anketiranih o potrebi po izobraževalnih vsebinah iz paliativne oskrbe

	N	PV	SO	Najmanj	Največ
Bojim se delati z umirajočimi, ker imam premalo znanja.	191	2,87	,999	1	5
Bojim se delati z umirajočimi, ker imam premalo izkušenj.	190	3,04	1,056	1	5
Moje znanje o paliativni oskrbi je dobro.	196	3,44	,848	1	5
V učnem načrtu bi morali imeti več ur teoretičnega pouka, namenjenega paliativni oskrbi.	196	3,65	,972	1	5
Želel(-a) bi si več znanja in veščin iz paliativne oskrbe.	195	3,79	,930	1	5
Dodatno znanje omogoča bolj kakovostno, celostno in kontinuirano obravnavo.	196	4,23	,879	1	5
Dodatne izkušnje omogočajo bolj kakovostno, celostno in kontinuirano obravnavo.	196	4,37	,729	1	5

N – število, PV – povprečna vrednost, SO – standardni odklon

Glede na vrednosti povprečja v tabeli 1 vidimo, da se v povprečju niti ne strinjajo – niti se strinjajo, da je njihovo znanje o paliativni oskrbi dobro (PV = 3,44). Prvo hipotezo *Dijaki zdravstvene nege med srednješolskim izobraževanjem ne pridobijo dovolj teoretičnega in praktičnega znanja o paliativni oskrbi* smo preverjali s t-testom za en vzorec. Želeli smo preveriti strinjanje dijakov glede dveh trditev (tabela 2).

Tabela 2: Dosedanje izobraževanje anketiranih iz paliativne oskrbe

	N	PV	SO
V dosedanjem izobraževanju sem pridobil(-a) dovolj teoretičnega znanja o paliativni oskrbi.	195	3,32	0,959
V dosedanjem izobraževanju sem pridobil(-a) dovolj praktičnih izkušenj o paliativni oskrbi.	195	2,73	1,007

N – število, PV – povprečna vrednost, SO – standardni odklon

Glede na povprečno vrednost pri posamezni trditvi lahko rečemo, da v dosedanjem izobraževanju niso pridobili dovolj teoretičnega znanja (PV = 3,32) in praktičnih izkušenj (PV = 2,73) o paliativni oskrbi. Glede na vrednost statistične značilnosti t-testa lahko rečemo, da se strinjanje s posameznima trditvama statistično značilno razlikuje od testne vrednosti. Povprečji sta pri trditvah statistično značilno manjši, zato ne moremo reči, da dijaki med izobraževanjem pridobijo dovolj teoretičnega znanja in praktičnih izkušenj o paliativni oskrbi.

Tabela 3: Ocena anketiranih o dosedanjem izobraževanju iz paliativne oskrbe

	Enostranski test					
	Testna vrednost = 3,5					
	T	df	p	Razlika med povprečjema	95-odstotni interval zaupanja	
					Spodnji	Zgornji
V dosedanjem izobraževanju sem pridobil(-a) dovolj teoretičnega znanja o paliativni oskrbi.	-2,652	194	,009	-,182	-,32	-,05
V dosedanjem izobraževanju sem pridobil(-a) dovolj praktičnih izkušenj o paliativni oskrbi.	-10,706	194	,000	-,772	-,91	-,63

t – t-test za neodvisne vzorce, df – stopnje prostosti, p – statistična verjetnost

Hipotezo 1 na podlagi analize potrdimo. Dijaki se v povprečju niti ne strinjajo niti se strinjajo, da pridobijo med izobraževanjem dovolj teoretičnega in praktičnega znanja o paliativni oskrbi.

Tudi drugo hipotezo *Dijaki zdravstvene nege potrebujejo več znanja in veščin iz paliativne oskrbe* smo preverjali s t-testom za en vzorec (One Sample t test). Pri tem smo želeli preveriti, ali je strinjanje dijakov s trditvijo »Želel(-a) bi si več znanja in veščin iz paliativne oskrbe« večje od 3,5, ki je testna vrednost, in glede na povprečno vrednost lahko rečemo, da se anketiranci v povprečju strinjajo, da bi želeli več znanja in veščin iz paliativne oskrbe (PV = 3,79).

Tabela 4: Želje anketiranih po izobraževanju iz paliativne oskrbe

Enostranski test						
Testna vrednost = 3,5						
	t	df	p	Razlika med povprečjema	95-odstotni interval zaupanja	
					Spodnji	Zgornji
Želel(-a) bi si več znanja in veščin iz paliativne oskrbe.	4,428	194	,000	,295	,16	,43

t – t test za neodvisne vzorce, *df* – stopnje prostosti, *p* – statistična verjetnost

Glede na vrednost statistične značilnosti t-testa lahko trdimo, da se povprečje pri trditvi statistično značilno razlikuje. Glede na mero razlike med povprečjema vidimo, da je povprečje pri trditvi »Želel(-a) bi si več znanja in veščin iz paliativne oskrbe« statistično značilno večje od testne vrednosti (3,5), zato lahko rečemo, da si dijaki želijo več znanja in veščin iz paliativne oskrbe. Tako lahko hipotezo 2, da dijaki zdravstvene nege potrebujejo več znanja in veščin iz paliativne oskrbe, na podlagi analize potrdimo.

Razprava

Na podlagi podatkov, pridobljenih z anketnim vprašalnikom, smo ugotovili, da si anketirani dijaki med izobraževanjem za poklic srednja medicinska sestra/srednji zdravstvenik v povprečju želijo pridobiti več znanja in veščin iz paliativne oskrbe. Pri trditvah, ki se nanašajo na potrebo po izobraževalnih vsebinah, smo primerjali rezultate glede na teoretično znanje in praktične izkušnje. Ugotovili smo, da ni statistično pomembnih razlik, čeprav so teoretično znanje ocenjevali z višjimi povprečnimi vrednostmi kot praktične izkušnje. Zelo redke slovenske raziskave (Kogovšek, 1999; Čepin Tovornik, 2014), opravljene med dijaki zdravstvene nege, potrjujejo naše rezultate. V starejši raziskavi, izvedeni med ljubljanskimi dijaki, je blizu dve tretjini takšnih, ki menijo, da so se v procesu izobraževanja premalo pripravili na delo z umirajočimi (Kogovšek, 1999), enak delež dijakov pa meni, da je treba vsebine glede umiranja in smrti vključiti v srednješolski sistem (Čepin Tovornik, 2014). Zaradi slabo raziskanega področja med dijaki zdravstvene nege smo rezultate primerjali tudi z izsledki raziskav, izvedenih med študenti zdravstvene nege in medicinskimi sestrami. Raziskave, opravljene med zdravstvenim osebjem v slovenskem prostoru (Červek, 2006; Gazibara, 2014; Kamnik, 2014), so pokazale, da niso dovolj usposobljeni za delo z umirajočimi in ocenjujejo, da nimajo dovolj znanja za oskrbo in spremljanje umirajočih in njihovih bližnjih. Glede na rezultate analiz in raziskav tujih (Barreré in Durkin, 2014; Basah in sod., 2014; Leombruni in sod., 2014) in domačih raziskovalcev (Kogovšek, 1999; Červek, 2006; Čepin Tovornik, 2014; Gazibara, 2014; Kamnik, 2014) lahko z gotovostjo trdimo, da sta glede na naraščajoče potrebe po paliativni oskrbi skrb vzbujajoča znanje in usposobljenost medicinskih sester. Pomanjkljivo je usposabljanje izvajalcev paliativne zdravstvene nege, kar ugotavlja-

ta tudi Cavaye in Watts (2014), še posebej pri vprašanjih, povezanih s smrtjo in procesom umiranja. Charalambous in Kaite (2013) menita, da so študenti zdravstvene nege slabo pripravljene za izvajanje paliativne oskrbe, zato opozarjata na potrebo po več teoretičnih in izkustvenih vsebinah. Znanje je prvi pogoj za kakovostno in celostno obravnavo pacienta, zato smo preverjali, ali dijaki zdravstvene nege med srednješolskim izobraževanjem pridobijo dovolj teoretičnega in praktičnega znanja o paliativni oskrbi. Naše predpostavljane se je po rezultatih raziskave med 205 dijaki osmih slovenskih srednjih zdravstvenih šol potrdilo, saj z analizo rezultatov ne moremo potrditi, da dijaki pridobijo dovolj znanja. Na podlagi podatkov, pridobljenih z anketnim vprašalnikom, smo ugotovili, da so dijaki trditev »Želel(-a) bi si več znanja in veščin iz paliativne oskrbe« v povprečju visoko ocenili. Dijaki zdravstvene nege ob zaključku svojega izobraževanja svoje znanje o paliativni oskrbi ocenjujejo kot dobro, vendar se zavedajo pomena izobraževanja in primanjkljaja, ki ga imajo na tem področju. Primerjave rezultatov drugih raziskovalcev kažejo (Ramjan in sod., 2010; Cavaye in Watts, 2014; Leombruni in sod., 2014; Slak, 2018), da je izobraževanje vedno na prvem mestu med ukrepi za lažje ter bolj kakovostno delo z neozdravljivo bolnimi, umirajočimi in njihovimi svojci. Znanje so anketirani v raziskavah, narejenih v Sloveniji, pridobivali z izkušnjami in vseživljenjskim izobraževanjem, pri čemer je samo majhen delež anketiranih znanje pridobilo v procesu formalnega izobraževanja (Kamnik, 2014; Kurnik, 2017). Černoša in Kaučič (2017) sta ugotovila, da dijaki zdravstvene nege največji primanjkljaj znanja čutijo ravno glede paliativne oskrbe pacienta. Leombruni in sodelavci (2014) ugotavljajo potrebo po izobraževanju o paliativni zdravstveni negi v Italiji. Študija je pokazala na manko ustreznih učbenikov, ki so namenjeni paliativni zdravstveni negi, kar lahko po pregledu slovenskih učbenikov potrdimo tudi v izobraževanju zdravstvene nege v Sloveniji. Poglavje Zdravstvena nega umirajočega in oskrba umrlega je v obsegu desetih strani samo v učbeniku za izbirni modul Zdravstvena nega v geriatrični dejavnosti. Dobra izobrazba iz paliativne oskrbe prispeva k dvigu kakovosti zdravstvene nege in oblikovanju profesionalne identitete medicinske sestre, vendar so Bassah in sodelavci (2014; 2016) prepričani, da medicinske sestre niso usposobljene niti nimajo zaupanja v paliativno oskrbo. Medicinska sestra za kakovostno obravnavo paliativnega pacienta potrebuje znanje, praktične izkušnje in etična načela, da lahko pacientu lajša moteče simptome in ga pripelje do humane smrti (Barrere in Durkin, 2014). Lunder (2006) dodaja, da samo izobraževanje ni dovolj, na spremembo obnašanja zdravstvenih delavcev v paliativni oskrbi poleg znanja vpliva še sprememba stališč in veščin. Dijaki poznajo osnovna načela paliativne oskrbe, največ napačnih odgovorov je bilo pri trditvi »Paliativna oskrba je namenjena samo pacientom v zadnjih dneh njihovega življenja«. Tudi sami svoje znanje o paliativni oskrbi ne morejo oceniti kot dobro, menijo, da pridobijo več teoretičnega znanja kot praktičnih izkušenj. Izrazili so željo in prepričanje, da bi bilo v učne načrte treba vključiti več ur teoretičnega pouka in veščin iz paliativne oskrbe. Zavedajo se pomena izobraževanja za bolj kakovostno, celostno in kontinuirano obravnavo ter bolj pozitivno, kompetentno in samozavestno izvajanje palia-

tivne oskrbe. Željo po dodatnem formalnem izobraževanju in novih spretnostih na paliativnem področju v veliki meri izražajo tudi medicinske sestre iz kliničnega okolja in socialnovarstvenih zavodov. Bandelj in sodelavci (2018) so prepričani, da imajo izvajalci zdravstvene nege v socialnovarstvenih zavodih, kjer se s paliativnimi stanovalci vsakodnevno srečujejo, premalo znanja o celostni paliativni oskrbi. Plankova (2016) navaja, da ima v slovenskih bolnišnicah le 62 zdravnikov in medicinskih sester dodatna znanja iz paliativne oskrbe, paliativni tim pa deluje v manj kot polovici slovenskih bolnišnic. Skupina strokovnjakov različnih strok in vlog, ki si prizadeva za skupni cilj in zagotavljanje optimalne celostne oskrbe umirajočega, je še posebej primerna zaradi različnih telesnih, socialnih, psiholoških in duhovnih potreb ter po prepričanjih medicinskih sester paliativno oskrbo obogati (Srša, 2016).

Zaključek

Medicinske sestre z umirajočim običajno preživijo največ časa in zadovoljujejo njegove potrebe v celotnem obdobju bolezni, zato je glede na naraščajoče potrebe po paliativni oskrbi skrb vzbujajoče nezadostno izobraževanje, saj so za delo z umirajočimi slabo pripravljene. Dijaki zdravstvene nege se v procesu izobraževanja med praktičnim poukom pogosto srečajo z neozdravljivo bolnim ali umirajočim pacientom, zato je zgodnje pridobivanje teoretičnega znanja in praktičnih izkušenj s podporo usposobljenega mentorja zelo pomembno za kakovostno, celostno in kontinuirano paliativno obravnavo. Rezultati in analiza raziskave so pokazali, da se dijaki v povprečju strinjajo, da bi bilo vsebinam paliativne oskrbe v učnih načrtih treba nameniti več ur pouka. Ocenjujejo, da pridobijo več teoretičnega znanja in nekoliko manj praktičnih izkušenj, vendar si želijo več znanja in veščin, da bodo lahko neozdravljivo bolnemu pacientu z napredovalo kronično boleznijo zagotavljali kakovostno in kontinuirano holistično obravnavo.

Literatura

- ABU-EL-NOOR, N.I. in ABU-EL-NOOR, M.K., 2015. Attitude of Palestinian Nursing Students Toward Caring for Dying Patients [online]. *Journal of Holistic Nursing*, 34(2), str. 193–199. Pridobljeno 2. 10. 2018 s https://www.researchgate.net/publication/327036868_Nursing_Students'_Attitudes_towards_Caring_for_Dying_Patients
- A'LA, Z.M., SETIOPUTRO, B. in KURNIAWAN, D.E., 2018. Nursing Students' Attitudes towards Caring for Dying Patients [online]. *Nurse Media Journal of Nursing*, 8(1), str. 25–34. Pridobljeno 1. 10. 2018 s: https://www.researchgate.net/publication/327036868_Nursing_Students'_Attitudes_towards_Caring_for_Dying_Patients
- BAILEY, C. in HEWISON, A., 2014. The impact of a 'Critical Moments' workshop on undergraduate nursing students' attitudes to caring for patients at the end of life: an evaluation [online]. *Journal of Clinical Nursing*, 23(23-24), str. 3555–3563. Pridobljeno 3. 10. 2018 s https://www.researchgate.net/publication/263294262_The_impact_of_a_'Critical_Moments'_workshop_on_undergraduate_nursing_students'_attitudes_to_caring_for_patients_at_the_end_of_life_An_evaluation
- BANDELJ, A., KAUČIČ, B.M. in FILEJ, B., 2018. Timski pristop v paliativni oskrbi – pregled literature. *Revija za zdravstvene vede*, 5(1), str. 61–73.

- BARRERÉ, C. in DURKIN, A., 2014. Finding the Right Words: The Experience of New Nurses after ELNEC Education Integration Into a BSN Curriculum [online]. *Medsurg Nursing*, 23(1), str. 35–53. Pridobljeno 24. 9. 2018 s https://www.researchgate.net/publication/261441171_Finding_the_right_words_the_experience_of_new_nurses_after_ELNEC_education_integration_into_a_BSN_curriculum
- BASSAH, N., SEYMOUR, J. in COX, K., 2014. A modified systematic review of research evidence about education for pre-registration nurses in palliative care [online]. *BMC Palliative Care*, 13(56), str. 1–10. Pridobljeno 19. 11. 2018 s <https://bmcpalliatcare.biomedcentral.com/articles/10.1186/1472-684X-13-56>
- BASSAH, N., COX, K. in SEYMOUR, J., 2016. A qualitative evaluation of the impact of a palliative care course on preregistration nursing students' practice in Cameroon [online]. *BMC Palliative Care*, 15(37), str. 1–13. Pridobljeno 1. 10. 2018 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4815205/>
- BOBNAR, A., 2014. Odnos zdravih odraslih do umiranja in smrti: načela paliativne oskrbe. V: ŠTEMBERGER KOLNIK, T., RAVNIK, D., BABNIK, K. in BULIČ, M., ur. *Zdravstvena nega v javnem zdravju: zbornik prispevkov z recenzijo. 2. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo, Koper, 31. januar 2014*. Koper: Založba Univerze na Primorskem, str. 209–216.
- CAVAYE, J. in WATTS, J.H., 2014. Student nurses learning about death, dying and loss: too little too late? [online]. *Illness, Crisis and Loss*, 22(4), str. 293–310. Pridobljeno 22. 9. 2018 s https://www.researchgate.net/publication/271727942_Student_Nurses_Learning_About_Death_Dying_and_Loss_Too_Little_Too_Late
- CHARALAMBOUS, A. in KAITE, C., 2013. Undergraduate nursing students caring for cancer patients: hermeneutic phenomenological insights of their experiences [online]. *BMC Health Services Research*, 13(63). Pridobljeno 1. 10. 2018 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3582535/>
- ČEPIN TOVORNIK, P., 2014. Poznavanje društva Hospic. V: KREGAR VELIKONJA, N., ur. *Celostna obravnava pacienta v zdravstvenem in socialnem varstvu: zbornik prispevkov Mednarodne znanstvene konference, Novo mesto, 14. november 2014* [online]. Novo mesto: Fakulteta za zdravstvene vede Novo mesto, str. 90–97. Pridobljeno 19. 9. 2018 s https://fzv.uni-nm.si/uploads/_custom/FZV_pripone/Simpozij/2014/fzv_zbornik_povzetkov_2014.pdf
- ČERNOŠA, M. in KAUČIČ, B.M., 2017. Stališča dijakov zdravstvene nege do staranja in starejših ljudi. V: KREGAR VELIKONJA, N. ur. *Celostna obravnava pacienta: zbornik prispevkov Mednarodne znanstvene konference, Novo mesto, 26. november 2017*. Novo mesto: Fakulteta za zdravstvene vede Novo mesto, str. 112–119.
- ČERVEK, J., 2006. Paliativna oskrba. V: ZAKOTNIK, B., ČUFER, T., URŠIČ VRŠČAJ, M., ZAKOTNIK, B., ur. *Le ovinek na poti življenja. Knjižica za pomoč bolnikom z rakom in njihovim svojcem* [online]. Ljubljana: Janssen-Cilag, Farmaceutski del Johnson&Johnson, str. 58–59. Pridobljeno 6. 11. 2018 s https://www.onko-i.si/fileadmin/onko/datoteke/dokumenti/Le_ovinek_na_poti_zivljenjafinal.pdf
- GAZIBARA, Š., 2014. *Usposobljenost zdravstveno-negovalnega osebja za izvajanje zdravstvene nege in oskrbe umirajočih v domovih za ostarele*: magistrsko delo. Maribor: Doba fakulteta za uporabne poslovne in družbene študije, str. 35–64.
- HENOCH, I., BROVALL, M., MELIN-JOHANSSON, C., DANIELSON, E., UDO, C., SUNDLER, A. J., BJÖRK, M., EK, K., HAMMARLUND, K., BERGH, I., et al., 2014. The Swedish Version of the Frommelt Attitude Toward Care of the Dying Scale Aspects of Validity and Factors Influencing Nurses' and Nursing Students' Attitudes [online]. *Cancer Nursing*, 37(1), str.1–11. Pridobljeno 2. 10. 2018 s https://www.researchgate.net/publication/235379379_The_Swedish_Version_of_the_Frommelt_Attitude_Toward_

Care_of_the_Dying_Scale_Aspects_of_Validity_and_Factors_Influencing_Nurses'_
and_Nursing_Students'_Attitudes

- HOLD, J.L., BLAKE, B.J. in WARD, E.N., 2015. Perceptions and experiences of nursing students enrolled in a palliative and end-of-life nursing elective: a qualitative study [online]. *Journals Nurse Education Today*, 35(6), str. 777–781. Pridobljeno 2. 10. 2018 s https://www.researchgate.net/publication/273833039_Perceptions_and_Experiences_of_Nursing_Students_Enrolled_in_a_Palliative_and_End-of-Life_Nursing_Elective_A_Qualitative_Study
- JAFARI, M., RAFIEI, H., NASSEHI, A., SOLEIMANI, F., ARAB, M. in NOORMOHAMMADI, M. R., 2015. Caring for Dying Patients: Attitude of Nursing Students and Effects of Education [online]. *Indian Journal of Palliative Care*, 21(2), str. 192–197. Pridobljeno 19. 11. 2018 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4441181/>
- KAMNIK, P., 2014. *Stališča in znanja zdravstvenih delavcev o paliativni oskrbi*: magistrsko delo [online]. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za zdravstvene vede, str. 17–86. Pridobljeno 3. 10. 2018 s <https://dk.um.si/Dokument.php?id=64689>
- Kodeks etike v zdravstveni negi in oskrbi Slovenije, 2014*. Official gazette of Republic of Slovenia [online], št. 71/2017, str. 7847. Pridobljeno 19. 11. 2018 s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2014-01-2937/kodeks-etike-v-zdravstveni-negi-in-oskrbi-slovenije>
- KMETEC, S., 2017. *Percepcija paliativne zdravstvene nege s strani medicinskih sester*: magistrsko delo [online]. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za zdravstvene vede, str. 4–33. Pridobljeno 2. 10. 2018 s <https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?id=66474>
- KOGOVSĚEK, D., 1999. Srečanja s smrtjo in umirajočimi v času šolanja. *Obzornik zdravstvene nege*, 33(X), str. 49–53.
- KURNIK, N., 2017. *Izobraževanje na področju paliativne oskrbe*: magistrsko delo [online]. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za zdravstvene vede, str. 4–44. Pridobljeno 2. 10. 2018 s <https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?id=66206>
- LEOMBRUNI, P., MINIOTTI, M., BOVERO, A., ZIZZI, F., CASTELLI, L. in TORTA, R., 2014. Attitudes toward caring for dying patients: An overview among Italian nursing students and preliminary psychometrics of the FATCOD-B scale [online]. *Journal of Nursing Education and Practice*, 4(3), str. 188–196. Pridobljeno 18. 10. 2018 s file:///C:/Users/Predavatelj/Downloads/FrommeltATonJNEP.pdf
- LEWIS, C., REID, J., MCLERNON, Z., INGHAM, R. in TRAYNOR, M., 2016. The impact of a simulated intervention on attitudes of undergraduate nursing and medical students towards end of life care provision [online]. *BMC Palliative Care*, 15(67), str. 1–6. Pridobljeno 1. 10. 2018 s file:///C:/Users/Predavatelj/Downloads/The_impact_of_a_simulated_intervention_on_attitude.pdf
- LUNDER, U., 2006. Možnosti organizacije paliativne oskrbe v Sloveniji. V: BRUMEC, M. ur. *Paliativna medicina: zbornik predavanj:10. seminar o bolečini z mednarodno udeležbo, Maribor, 9. in 10. junij 2006*. Slovenija: Slovensko združenje za zdravljenje bolečine, str. 17–20.
- MELIN-JOHANSSON, C., ÖSTERLIND, J., HENOCH, I., EK, K., BERGH, I., HAGELIN, C.L. in BROWALL, M., 2018. Undergraduate nursing students' transformational learning during clinical training [online]. *International Journal of Palliative Nursing*, 24(4), str. 184–192. Pridobljeno 17. 10. 2018 s https://www.researchgate.net/publication/324820828_Undergraduate_nursing_students'_transformational_learning_during_clinical_training
- MOHAR, S., 2016. *Pridobivanje znanja v zdravstvu in paliativna oskrba*: magistrsko delo [online]. Celje: Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije, str. 24–50. Pridobljeno 11. 3. 2018 s file:///C:/Users/Predavatelj/Downloads/Pridobivanje%20znanja%20v%20zdravstvu%20in%20paliativna%20oskrba.pdf

- PLANK, D., 2016. *Izvajanje paliativne oskrbe v slovenskih bolnišnicah*: magistrsko delo [online]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, str. 21–86. Pridobljeno 18. 10. 2018 s http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_plank-darja.pdf
- SLAK, J., 2018. Vloga in pogled medicinske sestre v paliativni oskrbi. V: TRATNIK VOLASKO, M. ur. *Razmišljanja o vprašanjih ob iztekanju življenja, Knjižna zbirka: Zbornik referatov in razprav, št. 1/2018*. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, str. 98–107.
- SMAJLOVIČ, H., 2016. *Doživljanje študentov zdravstvene nege ob smrti pacientov*: diplomsko delo [online]. Jesenice: Fakulteta za zdravstvo Angele Boškin, str. 7–40. Pridobljeno 19. 9. 2018 s http://datoteke.fzab.si/diplomskadela/2016/Smajlovic_Hava.pdf
- SRŠA, A., 2016. *Prepoznavnost paliativne oskrbe med medicinskimi sestrami v psihiatriji*: diplomsko delo [online]. Jesenice: Visoka šola za zdravstveno nego, str. 3–38. Pridobljeno 17. 4. 2018 s http://datoteke.fzab.si/diplomskadela/2016/Srsa_Alenka.pdf
- RAMJAN, J.M., COSTA, C.M., HICKMAN, L.D., KEARNS, M. in PHILLIPS, J.L., 2010. Integrating palliative care content into a new undergraduate nursing curriculum: The University of Notre Dame, Australia – Sydney experience [online]. *Collegian*, 17, str. 85–91. Pridobljeno 22. 9. 2018 s <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1322769610000284>
- YAQOOB, M., NASAIF, H., in KADHOM, H., 2018. Undergraduate final year nursing students' attitudes towards caring for dying patients: Bahrain's experience [online]. *Clinical Nursing Studies*, 6(4), str. 53–58. Pridobljeno 15. 10. 2018 s <http://www.sciencedirect.com/journal/index.php/cns/article/view/12984/8352>
- ZGAGA, A. in PAHOR, M., 2004. Umiranje v očeh študentov zdravstvene nege. *Obzornik zdravstvene nege*, 38, str. 325–331.